

DISCURS JOSEP FONTANA

Magnífic Senyor Rector,

membres del Claustre,

Amics,

Després de començar, com és obligat, expressant el meu agraïment per aquest honor, deixeu-me que dediqui les primeres paraules al record de Pere Anguera, que va ser company vostre i amic meu. He triat justament un tema que sé que a ell li hauria agradat i l'he treballat amb els seus llibres. Aquesta lliçó és també, d'alguna manera, un homenatge a l'amic desaparegut.

Allò de què voldria parlar-vos és la revolució centralista de 1843, un tema maltractat per la historiografia tradicional, que ens ha deixat una imatge deformada i calumniosa del que s'anomena la Jamància, i ens oculta la complexa realitat d'un moviment l'estudi del qual ens permet observar dos dels problemes fonamentals de la història de Catalunya als segles XIX i XX. En primer lloc, el de la dificultat d'ajustar en termes polítics l'evolució de la nostra societat als ritmes diferents de la del conjunt de l'Estat espanyol. En segons lloc, el d'allò que el meu mestre Jaume Vicens anomenava "el fracàs de la burgesia catalana", que s'ha trobat dividida en moments decisius entre la voluntat de participar en la marxa progressiva de la seva societat i la por al canvi que podien comportar els nous projectes de transformació. Una por que ha acabat portant-la tantes vegades —el 1843, 1868, 1923, 1936 o 1977— a separar-se del projecte comú i a demanar la protecció de les forces més reaccionàries de l'Estat. Una favor que, com és natural, hauria de pagar després amb moltes renúncies i costaria a la nostra societat altres tantes aturades en el camí del seu progrés.

Els problemes que van portar al moviment revolucionari del 1843 tenien l'origen en tot el seguit de commocions que es van produir a Catalunya des de l'estiu del 1840 i que van contribuir a l'ascens al poder de l'estat del general Espartero i del partit progressista. Aquests esdeveniments tenen dues lectures diferents quan se'ls considera des de la perspectiva de la política espanyola, en què tot es redueix a una pugna de partits i de grups que aspiren al poder, o des de la que té a veure amb la situació social d'una Catalunya que encarava en aquests moments una fase de crisi econòmica conjuntural dins d'una etapa a llarg termini d'expansió, que veuria en aquests mateixos anys com, malgrat les dificultats, es construïen noves fàbriques, es fundava un gran banc i es constituïen els primers sindicats obrers moderns.

Aquesta dinàmica, que no tenia res a veure amb la d'altres parts de l'Estat

espanyol en aquells moments, comportaria la malfiança de molts, començant pel mateix Espartero, que no entenien el que passava a Catalunya. En va, la Junta de Comerç va publicar un manifest en què explicava que el que estaven postulant era una via de creixement econòmic global, de progrés tecnològic i d'avenç científic i cultural,¹ mentre els milicians nacionals, després de recordar que els catalans eren els que pagaven més contribucions a l'Estat, argumentaven orgullosament: "En nuestro suelo a la edad de cuatro años el hombre y la mujer ya ganan su subsistencia con su trabajo. Aquí nadie huelga, y las artes, la agricultura y el comercio sólo florecen a impulsos de sus laboriosos habitantes".

Bona part del malentès naixia del fet que en les classes dominants de la societat espanyola hi havia una clara oposició al procés industrialitzador, per por de les conseqüències que podia tenir sobre l'estabilitat social. Entre els primers arguments dels partidaris del lliurecanvisme hi trobem el de la conveniència d'impedir el desenvolupament industrial, ja que "ese germen revolucionario que se abriga en los talleres llegará algún día a ser de fatales consecuencias para los pueblos manufactureros". Els esdeveniments revolucionaris que es van estendre per tot Europa el 1848 va semblar que donaven la raó als que pensaven d'aquesta manera. Un fullet anònim publicat en aquest any, "Europa y España", enllaçava la condemna de la industrialització amb el tòpic, que havia de sobreviure tants anys, del feliç contrast entre Europa i Espanya. A diferència del que passava a Europa, deia, a Espanya "la industria fabril no progresa, es cierto; pero esto no es un síntoma de decadencia [...], porque, en primer lugar, su atraso nos evita el doloroso espectáculo que ofrecen los distritos manufactureros de Inglaterra, Bélgica y Francia: esas falanges de seres raquíticos, hambrientos, enfermizos, que viven en la atmósfera emponzoñada de las factorías, respirando en ella los más activos gérmenes de degradación física y moral".²

Un argument que revela el desconeixement que tenia de les condicions de vida de la població rural espanyola. Uns anys més tard Cortada hauria d'explicar quina era la diferència entre els nivells de vida de la Catalunya industrial i els de l'Espanya rural: "El catalán viste bien, y la clase popular quizás viste con demasiado lujo; el catalán no guisa su comida en una sartén, ni duerme sobre un montón de paja: come todos los días su puchero, más o menos succulento, pero cubre su mesa con blanquísima servilleta, cada persona come en su plato, y con su cubierto, y toda la familia duerme en cama con su sábana, y su frazada en el invierno. Si no nos hubiéramos propuesto evitar toda comparación, podríamos decir lindezas acerca de lo que hemos visto en

¹ JUNTA DE COMERÇ. *Representación de la Junta de Comercio de Barcelona a su alteza el regente del reino en defensa de la industria nacional*. Barcelona: El Constitucional, 1842.

² *Europa y España*. Madrid: Imprenta a cargo de J. Marquesi, 1848, p. 33.

nuestros viajes”.³

Pere Mata, que era en aquells moments diputat, hauria d'esforçar-se una vegada i una altra a les Corts a desfer els malentesos que circulaven pel parlament i a proclamar: “los catalanes tenemos la desgracia de no ser nunca comprendidos; lo que en nosotros es independencia de carácter, es amor a la libertad del país y a su felicidad, se gradúa de dureza, de rebeldía”.⁴ Que Espartero no fos capaç d'entendre que el projecte d'enderrocament de les muralles de Barcelona, que s'havia iniciat tot just a partir de la Ciutadella, estava pensat en termes de les necessitats d'expansió de la ciutat industrial, explica que ho interpretés com una revolta política, a la qual va respondre brutalment.

La situació va anar empitjorant encara en els mesos de novembre i desembre del 1842, quan, com ens diu el cònsol francès a Barcelona, que era en aquells moments Ferdinand de Lesseps, els catalans es van revoltar contra “els rigors militars del general Zurbano”, contra els projectes de tractat de comerç amb Anglaterra i contra l'intent d'imposar-los el reclutament de les quintes. El moviment es va iniciar en un incident amb les capes populars que la poca traça de les autoritats militars va convertir en una revolta que va obligar la guarnició a abandonar la ciutat de Barcelona.

Aleshores, diu Lesseps, “quan els republicans s'han vist amos de la ciutat, han cercat el suport en les altres classes de la població contra el nou atac que preveïen. Han tractat de reunir al seu entorn els descontents de totes les opinions i de comprometre en la resistència els homes de més consideració de Barcelona i, per a aquest objectiu, la Junta consultiva ha estat formada per ells. Es tractava en aquest moment de fer respectar les persones i les propietats en una ciutat immensa, enterament lliurada a una plebs victoriosa. No és pas sorprenent que els homes més interessats en el manteniment de l'ordre hagin acceptat les funcions provisionals que se'ls oferien”. Dels seus membres, quinze eren propietaris, hisendats, comerciants i fabricants, un era noble, i hi havia, a més, set professionals liberals, un argenter i un militar.⁵

La Diputació de Madrid, però, explicava mentrestant als habitants de la capital de la monarquia que a Barcelona es produïen “lamentables escenas de horror y de sangre”, una afirmació que no corresponia gens ni mica a la realitat, però que serviria per tal de justificar la intransigència d'Espartero, que bombardejà la ciutat des de Montjuïc només pel gust de fer un escarment, i s'apressà a empresonar un gran

³ CORTADA, Joan. *Cataluña y los catalanes*. Sant Gervasi: Blanxart, 1860/2, p. 19.

⁴ Citat a ANGUERA, Pere. *Gent de la revolució liberal*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 2009, p. 86.

⁵ “Evenemens de Barcelone”, informe de Lesseps. París 18 de desembre del 1842. *Archive du Ministère des Affaires Etrangères (A.M.A.E.)*. París: Correspondance Politique des Consuls (C.P.C.), vol. 27, ff. 103-110.

nombre de ciutadans (81 van ser condemnats a penes d'entre sis i deu anys), a afusellar-ne 14, a imposar una enorme multa col·lectiva, a desarmar la milícia nacional i a dissoldre l'Associació de Teixidors.

Amb la seva conducta Espartero havia decretat la fi del seu govern, ja que donava peu que es formés un pacte que reuniria en el conjunt de l'Estat tots els seus enemics a dreta i esquerra: una aliança contra natura que no tenia més objectiu comú que el de treure del poder aquest soldat que, entusiasmant el personal amb els seus gestos teatrals i amb quatre frases de retòrica populista, va resultar ser el millor auxiliar que podien haver tingut les forces reaccionàries espanyoles.

A Catalunya el moviment contra Espartero es va iniciar a Reus el 30 de maig del 1843, amb el pronunciament del coronel Prim i de Milans del Bosch, efectuat, com ens explica Pere Anguera, d'una manera prou singular: l'alcalde va convocar a les sis de la tarda "tots los homens de les millors cases del poble", amenaçant-los amb una multa de 25 duros si no hi acudien, i un cop reunits a l'Ajuntament, Prim i Milans del Bosch els van proposar que la vila es declarés contra Espartero i per la proclamació d'Isabel II com a major d'edat, en condicions en què els reunits "no van ser amos de moure's d'allí, que no firmessin lo pronunciament". L'intent va fracassar, però mentre el general Zurbano acudia a combatre els revoltats i aconseguia de rendir Reus, després de bombardejar-la, i Prim marxava a la muntanya amb els milicians que el van voler seguir, la revolta s'estenia per altres bandes, de manera que Zurbano ja no va poder retornar a la capital del Principat.⁶

A Barcelona el 6 de juny s'havia creat una Comisión del pueblo que rebia el suport de l'Ajuntament i de la Diputació i s'anomenaria Junta Suprema Provisional de Govern de la Província de Barcelona. La componien 4 republicans, 10 progressistes i 4 moderats, entre els quals podien trobar-se personalitats com Rafael Degollada; Joan de Zafont, abat de Sant Pau del Camp, un monjo benedictí nascut a Besalú feia 54 anys, que havia estat professor de Física Experimental en els estudis patrocinats per la Junta de Comerç i que en aquells moments era catedràtic de Filosofia a la Universitat de Barcelona; o Isidor d'Angulo, economista, aristòcrata i terratinent, que serà un dels fundadors de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. Eren, dirà Francesc Castanys, "en su mayoría abogados y propietarios, fabricantes y propietarios, labradores y propietarios, etc.; la mayoría tenía doble posición en la sociedad: la de su profesión y la de su capital". Un capital que, ens assegura, van gastar i perdre en bona manera en aquests esdeveniments.

⁶ ANGUERA, Pere. *El general Prim. Biografía de un conspirador*. Barcelona: Edhasa, 2003, p. 117-134.

ANGUERA, Pere. *Comportament polític i actituds ideològiques al Baix Camp: 1808-1868*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1983, p. 100-102; BENAVENT, Pere. *Macià Vila Mateu*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1966, p. 39-53.

Aquesta Junta, però, no volia únicament el derrocament d'Espartero, que era el sol objectiu dels militars revoltats arreu d'Espanya, sinó que aspirava a proposar reformes polítiques i econòmiques de signe democratitzador, i demanava que es reunís a Madrid una Junta central en què fossin representades les juntes revolucionàries de les diverses províncies espanyoles per tal de prendre les decisions que calgués. Aquesta iniciativa, de caràcter clarament federalista, és la que donarà a la revolució el qualificatiu, en aparença contradictori, de centralista.

Després del fracàs a Reus, el coronel Prim va entrar a Barcelona el 15 de juny, i hi va ser rebut amb entusiasme. La Junta el va encoratjar a reunir un cos de voluntaris, alhora que el promocionava a general de brigada, un ascens que li seria després confirmat, i augmentat, pel govern. Dotze dies més tard, el 27, hi va arribar també el general Serrano, que va sortir al balcó de la Fonda de les Quatre Nacions dient visques Catalunya, Isabel II i la constitució. La Junta de Barcelona va prendre aleshores la decisió de nomenar-lo cap d'un govern provisional que acceptava el programa de tres punts dels revolucionaris barcelonins: "Constitució del 1837, Isabel II i Junta Central". Se li lliurava, doncs, el poder com un dipòsit provisional, fins a la reunió de la Junta Central. Serrano va prometre tot el que se li demanava, perquè no tenia cap intenció de complir-ho.

En arribar a Madrid, el 23 de juliol, va restablir en el poder, com a cap del Govern, Joaquín María López, que havia estat destituït per Espartero, el qual es va apressar a convocar eleccions a unes corts ordinàries i va deixar de banda tot el que havien promès a Barcelona. El que els nous governants van fer va ser nomenar el recentment promogut general Prim, que va rebre ara, a més, el títol de comte de Reus, com a governador militar de Barcelona, amb l'esperança que fes entrar els centralistes en raó. Però no solament no ho va aconseguir, sinó que va haver de refugiar-se a la vila de Gràcia mentre preparava la conquesta de la ciutat revoltada.

Mentrestant, una comissió de membres de la Junta de Barcelona anava a Madrid a reclamar al Govern el compliment dels seus compromisos i exigia com a mínim, si no s'acceptava la Junta Central, que es convoquessin unes corts constituents. Joaquín María López va al·legar, però, que la majoria de les juntes provincials no ho volien, o almenys no ho reclamaven (la de Santander, per exemple, deia: "Las juntas, así como son favorables para triunfar de los tiranos, obtenida la victoria, entorpecen el movimiento magestuoso de la máquina política"), de manera que, afegia López, el projecte centralista s'havia de deixar córrer, si és que es volia atendre el principi de respectar la voluntat de la majoria. "Aunque yo no lo crea infalible ni del valor lógico que otros le dan", afegia, per si algú l'havia confós amb un demòcrata.

En vista de la inutilitat de recordar als governants els compromisos que havien assumit, els representants barcelonins van optar per fer una reunió amb els d'altres trenta juntes provincials, els quals van donar a la de Barcelona la seguretat de secundar un aixecament contra el Govern. Quan el 29 d'agost tornaven cap a Catalunya, ens diuen, “contábamos con el compromiso formal de que el levantamiento de Barcelona sería secundado por todas aquellas provincias”.

Perquè entengueu el sentit de les reformes que aspirava a realitzar aquesta Junta interclassista, em limitaré a dir-vos els títols d'algunes de les disposicions que la de Barcelona volia proposar a la reunió de la Junta Central:

- 1) Eliminació de la partida del pressupost destinada a la Casa reial mentre no estigués amortitzat tot el deute públic (considerant que la reina tenia un patrimoni considerable del qual podia viure).
- 2) Supressió dels caps polítics —que més endavant s'anomenarien governadors civils—, que eren designats pel Govern, les atribucions dels quals passarien a les diputacions provincials, elegides.
- 3) Reducció de l'exèrcit a només 50.000 homes, destinats exclusivament a la defensa de les fronteres.
- 4) Llibertat religiosa: el Govern no subvencionaria cap culte ni cap clerecia.
- 5) Contribucions sobre articles de luxe i sumptuaris.
- 6) Prohibició d'impostos sobre els articles de primera necessitat.
- 7) Establiment a Catalunya d'un asil per a obrers on poguessin acollir-se “todos los trabajadores de las provincias catalanas inutilizados en los talleres o encanecidos en el trabajo”.
- 8) Només subsistirien els censos i senyorijs el dret dels quals procedís de contracte justificat amb una escriptura d'atorgament.
- 9) Revisió de tots els contractes establerts pels ministres des de 1833.
- 10) Llibertat d'imprensa
- 11) Despolitització del nomenament i cessament dels funcionaris.⁷

Això és el que hi ha al darrere del que un progressista com Marliani anomena “el monstruoso programa de 1843”. Eren els primers plantejaments d'una renovació

⁷ CASTANYNS, Francesc. *La Junta Central. Proyectos de decreto de la provincial de Barcelona en 1843*. Barcelona: Gaspar, 1854. Sobre Castanys, del qual procedeixen totes les notícies que ens proporcionen una visió interna del centralisme, vegeu SOLÀ I PARERA, Àngels. “Un liberal radical olotí: Francesc Castanys i Solà (1805-1859)”. *Vitrina, Olot*, 5 (1980), p. 68-73 (una versió castellana a *Trienio*, 22 (1993), p. 99-104).

democràtica que va trobar ressò i algun suport en altres bandes (Saragossa, Vigo, Almeria, Granada, Lleó, però sobretot en altres punts de Catalunya: Olot, Girona, Hostalric, Figueres, etc.), de la qual ho ignorem gairebé tot, perquè hi ha hagut un esforç sistemàtic per silenciar-la i ens n'han transmès una imatge grollerament deformada, que no reflecteix el que havia passat sinó que dóna testimoni de les pors irracionals dels que l'han inventada.

El que més irritava els seus enemics de fora de Catalunya era justament el caràcter interclassista que presentava aquest moviment, com a resultat d'unes preocupacions col·lectives que no entenien, perquè no corresponien a les seves percepcions. Marliani, per exemple, dirà que “ninguna conmoción ha presentado los caracteres de inaudita barbarie en las masas populares, y de patente complicidad en las clases superiores”. Això era justament el que els espantava, perquè no ho comprenien, i havien d'inventar-se que hi havia alguna obscura conspiració anarquista al darrere, perquè per a ells aquesta era una causa “vacía de pensamiento”.⁸ Deixeu-me afegir, a més, que de barbàrie de les masses populars no n'hi va haver gens ni mica.

Els delegats de la vella Junta havien tornat de Madrid el 29 d'agost, la insurrecció centralista pròpiament dita va iniciar-se a Barcelona el 2 de setembre i l'endemà es nomenava una nova Junta Suprema, en la qual s'integraven almenys tres membres de l'anterior, començant per Rafael Degollada, que n'esdevindria president com a conseqüència de la mort del coronel Antoni Baiges, un reusenc que s'havia posat al servei de la causa revolucionària, mentre Prim ho feia al de la reacció. En la nova Junta hi predominaven membres de les professions liberals, de diversa filiació política, però s'hi integrarien també representants de la milícia nacional, un pagès i el cap de l'Associació de Teixidors.

No hi ha dues revoltes—la insurrecció centralista burgesa i la Jamància popular— sinó un sol combat per construir, a partir de la iniciativa presa a Catalunya, una societat més progressiva i més igualitària. L'himne dels revoltats populars del 1843, el “Xirivit”, expressava les línies essencialment populistes i democràtiques del seu programa que podríem traduir planerament com: sufragi universal, participació de tothom en la vida política, incloent-hi la dels treballadors en els seus sindicats, i impostos proporcionats a la riquesa; un programa que resulta prou semblant al del cartisme britànic, coetani dels centralistes.

Prim, odiat ara pels mateixos que l'havien rebut setmanes abans com un salvador, es va haver d'encarregar —en el que va ser l'error polític més gran de la

⁸ MARLIANI, Manuel. *La regencia de D. Baldomero Espartero*. Madrid: Manuel Galiano, 1870, p. 394.

seva carrera— de combatre i reprimir una Catalunya que era majoritàriament favorable als centralistes, en una campanya que va durar molt més del que s’havia previst inicialment, en el transcurs de la qual no es va dubtar a bombardejar de nou Barcelona, més i durant més temps del que ho havia fet Espartero.

La gran diferència que hi va haver entre aquest setge de 1843 i el d’Espartero un any abans, però, seria que la major part dels membres de la gran burgesia de terratinents i d’industrials —els Bonaplata, Dalmases o el marquès de Castellidosrius— no vacil·larien ara a col·laborar en la repressió, facilitant els recursos per esclafar una revolta que començava a anar més enllà dels seus gustos. No és que es pugui dir que els programes dels centralistes fossin extremats, com hem vist, ni que la Jamància amenacés la propietat. Malgrat les descripcions terrorífiques que en fan els seus enemics, han de reconèixer que una de les primeres mesures de la Junta va ser la d’imposar un estricte rigor en la defensa de les propietats. El problema era d’índole més general. Com deia un dels testimonis reaccionaris de l’època, el que no podien acceptar era que els treballadors pretenguessin negociar el preu del seu treball i que la gent menuda volgués elegir els “seus” ajuntaments. “Abusando este pueblo ignorante de su fuerza y poder se convirtió luego en soberano déspota.[...] ¡Desgraciado del pueblo cuyo gobierno condesciende o contemporiza los desvaríos de la [p]arte ruin!”.⁹

Sabem que hi va haver un gran entusiasme popular en favor de la revolta. Els reaccionaris s’escandalitzaven en veure uns combatents que, ferits i tot, apareixien “alegres y placenteros” —“¡Ah, hasta donde llega la preocupación!”, afegien, com si l’entusiasme per la llibertat i el progrés fos un crim, i només fos virtut el fanatisme retrògrad. Testimonis hostils ens descriuen el dolor i la ira que han sentit a la fi, en veure’s abandonats pels seus dirigents —“unos dejan tranquilamente las armas por las calles; otros, votando y maldiciendo, las tiran con ímpetu por el suelo o contra la pared”. I ens transmeten, sobretot, la seva sorpresa davant del fet que en la darrera nit, quan no hi havia autoritat de cap mena, ni revolucionària, ni del govern... no va passar res: “Dios velaba aquella noche la capital, porque aún ahora nos parece increíble cómo el incendio, el saqueo y los asesinatos no se hubiesen cometido por aquellos hombres sedientos de venganza. ¡Dios salvó a Barcelona!” Van ser els revolucionaris els qui la van salvar. Uns homes que van deixar més de tres-cents morts en un combat per una societat més democràtica i més justa.

⁹ *Acontecimientos políticos e históricos de Barcelona desde el 2 setiembre de 1843 hasta la entrada de las tropas nacionales; con las medidas oportunas que tomó el gobierno militar y municipal después de haber entrado en el goce de sus derechos, por unos literatos que permanecieron en ella durante aquella desgraciada temporada*, D. Y.P. y D. M.G. Barcelona: Indar, 1843, pp. 9-10.

Aribau és una mostra de fins a quin punt de ceguesa podia dur a una certa burgesia el pànic per la revolució, en felicitar Prim amb versos que, per la seva grolleria, envileixen la seva memòria:

“Caram, quina feina en feres/ de aquells tontos malehïts/ que bolen moure brunquina/ quan volem estar tranquils!/ Bona sumanta els donares/ prop del Clot y de San-Martí,/ [...] y a Sabadell l'altre dia/ los casabas com cunills/[...] Què faran los de la Junta/ que s' reyan de Monjuïch?/[..] Demanar misericòrdia,/ veurer si poden fugir,/ més tu els trencaràs las camas/ y el coll que's més expedit,/ Y amb un cop de puny ben ferm/ y amb un renech ben biu,/ hauràs salvat a la Reina,/ hauràs salvat al país”.¹⁰

Com és possible que s'hagi pogut perpetuar aquesta visió grotesca, que feia escriure encara a Marliani el 1870 que en totes les revoltes catalanes d'aquests anys no s'hi podia veure cap principi social o polític “cuyo triunfo mereciera correr los azares de una lucha sangrienta”, sinó que havien estat obra “de todos aquellos infelices que una sociedad mal organizada deja sin ocupación útil y que el hambre atosiga; de aquellos perdidos que, no queriendo trabajar, pretenden vivir holgando a costa ajena y, por último, de todos aquellos entes degradados que se hallan en todas las grandes poblaciones como la hez en el fondo del vaso”¹¹?

On encaixen en aquesta descripció els dirigents centralistes del moviment? Uns burgesos que encapçalen el moviment centralista eren homes que s'avançaven al seu temps en el propòsit de voler marxar conjuntament amb les capes populars. Els drets que ara volien donar-los —dret a votar, a sindi-car-se per negociar els termes i les condicions del seu treball, llibertat religiosa, etc.— s'hauran d'acabar concedint, anys a venir, i es podrà veure que ni la societat ni l'economia s'enfonsen amb aquestes concessions.

Però no es podia demanar que el conjunt de “les classes propietàries” tingués tanta lucidesa. Els privilegiats viuen dominats pels seus fantasmes i qualsevol concessió els sembla un acte suïcida. El 1843, entre associar-se a les capes populars catalanes per combatre una política que obstaculitzava el seu progrés, arriscant-se a construir una societat més difícil de controlar, o pactar amb l'ordre establert i tractar d'obtenir-ne alguna concessió a canvi de la renúncia a l'acció política, triarien el segon camí. Com en tantes altres ocasions —repetiré, com el 1868, 1923, 1936 o 1977— en què la por de la “revolució” ha portat a tantes abjuracions i a tantes renúncies.

Més objectiu seria Joan Illas, fabricant i polític conservador, que va expressar pel març del 1847, parlant a les corts, la seva admiració per aquells revolucionaris,

¹⁰ Dono el text com el publica FERRER, Antoni-Lluc a *La patrie imaginaire*, Aix-en-Provence, Université de Provence, 1987, en comptes de les versions modernitzades que apareixen habitualment.

¹¹ MARLIANI. *La regencia de D. Baldomero Espartero*, p. 393-399.

malgrat que no compartís en absolut les seves idees: “Aquella ciudad, señores, donde hay una inmensa masa de trabajadores, aquella ciudad se ha visto en manos del pueblo por meses enteros, y ese pueblo honrado y valiente [...] ha tenido la virtud de estar batiéndose, sufriendo de día y de noche las mayores privaciones, sin tocar siquiera por valor de un maravedí”. Tement la repetició dels bombardeigs d'un any abans, afegia, un gran nombre dels barcelonins benestants van abandonar la ciutat. “Yo quedé solo en mi casa. Yo vi Barcelona convertida en un desierto [...]; yo vi, en fin, un desamparo y desolación sin igual, y sin embargo, ni una casa se abrió, ni faltó nada a vecino alguno”.

Ha estat justament el fet que no fos una pura “bullanga” popular, sinó alguna cosa que amenaçava d'esdevenir una revolució, on es barrejaven alguns membres de la mateixa burgesia amb les capes populars, el que ha espantat els detractors. Ho hem vist a Barcelona, on la feina de camuflatge s'ha intentat sobre la base de distingir la insurrecció centralista primera de la Jamància i prenent gent com l'abat Zafont es van trobar al mig de tot plegat per pura casualitat. Però l'exemple de Girona ens servirà igualment. Un testimoni no menys hostil, ni menys espantat, ens dóna la composició del moviment centralista en aquella ciutat. El citaré, limitant-me a eliminar els insults que afegeix en esmentar cada una de les persones que anomena: “Se compuso la Junta gubernativa de Cabrera de La Bisbal,[...] demócrata ecsaltado [...], primo hermano de don Narciso de Ametller y enemigo del trono [...]; de Pararols, de Olot, médico [...]; de Aulet, abogado [...] y fiscal, y de Prats, vocal secretario, aspirante a comiso y últimamente retirado en su casa a vivir parcamente de los escasos bienes y productos de su madre en Palamós [...]. Al aviso convenido entró la espuma de la milicia de algunos pueblos marítimos, las heces del Ampurdán, de los contrabandistas de la frontera y de los tejedores de Olot y, cual otra irrupción de bárbaros, se enseñorearon de la ciudad”.¹²

Als revolucionaris els va fallar, a més, el suport que havien esperat rebre de la resta d'Espanya, on només els van secundar uns grups aïllats de demòcrates, de manera que, en els moments d'haver d'acceptar la rendició, el periòdic *El Constitucional* proclamava, amb una barreja de tristesa i d'indignació, que si es rendien era “porque España no quiere ser libre, porque España prefiere gemir bajo el peso de las cadenas” [...]“Venid, ocupad la invencible Barcelona, os la entrega la España esclava. Nosotros no, nosotros moriremos en el extranjero, siquiera libres, a pesar de las garantías que nos ofrecéis”. La major part dels dirigents del centralisme van marxar efectivament cap a l'exili.

¹² *Breve reseña de las ocurrencias políticas, estragos e inundación del río Galligans y del sitio de Gerona en setiembre, octubre y noviembre de 1843*. Girona: Grases, 1843, p. 6-7.

En la darrera de les seves proclames, el 20 de novembre del 1843, la Junta diria: “La historia tiene preparadas unas páginas muy hermosas para transmitir a la posteridad los esclarecidos hechos de armas que han tenido lugar en este recinto desde que enarbolamos la bandera de la Junta central; la historia referirá con imparcialidad los cruentos sacrificios que hemos hecho para sostener una causa que creímos justa.”

La història, malauradament, ha estat massa temps controlada pels qui temen qualsevol progrés de la llibertat i no ha fet encara justícia a aquesta noble i exemplar lluita per la democràcia, que no va tenir altra errada que, una vegada més, com en tantes altres ocasions, d’avançar-se als temps i als ritmes de la història d’Espanya.

Penso que recuperar aquestes pàgines ocultes de la nostra història és obligat per tal de complir amb el deure moral d’honorar els qui van caure defensant unes valors i uns guanys que no eren solament per a ells, sinó per a les generacions que els havien de succeir. Ho va dir Carles Riba, referint-se a un altre combat semblant, un segle més tard:

“La llibertat conquerida en l’apassionada recerca
del que és ver i el que és just, i amb sobrepreu de dolor,
ens ensenyàreu que on sigui del món que és salvada, se salva
per al llinatge tot dels qui la volen guanyar;
i que si enlloc és vençuda i la seva llum és coberta
per la tempesta o la nit, tota la terra en sofreix.”

A banda, però, d’aquest deure moral, em sembla que l’estudi d’aquesta mena de fets del passat comporta prou lliçons per a un present confús. És per això que penso que val la pena d’ocupar-se’n, conscient, com em deia el meu mestre Jaume Vicens, que els historiadors podem servir el país amb la nostra feina, ajudant a aclarir i enfortir la nostra consciència col·lectiva.

Josep Fontana
Juny de 2010